

Etik ve Ekonomik Etkiler 2022 Araştırması
Genel Sonuç Değerlendirme Raporu

T.C. İstanbul Üniversitesi - İSTARµER

Beyazıt - İstanbul / Mart 2022

Araştırmanın Kurumsal Kimliği

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi (İ.Ü.) ve Türkiye Etik ve İtibar Derneği (TEİD) arasında ve İ.Ü. Teknoloji Transfer Merkezi tarafından TTM-KAP 2021-35 nolu ARGE projesi olarak gerçekleştirilmiştir. Projede kullanılan model, tasarım ve ölçekler TEİD için özel olarak tasarlanmış ve çalışmanın etik açıdan uygunluğu, İstanbul Üniversitesi Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 21.02.2022 tarihli toplantısında alınan 2022/85 nolu karar ile onaylanmıştır. Etik onaylı ARGE projesinin modellenmesi ve yürütülmesi ise farklı fakülte, merkez ve programlarda akademik faaliyetlerini yürüten araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, etik anlayışın kurum ve birey nezdindeki algısının ve öneminin ölçümü ile ekonominin etik anlayışa, etik anlayışın da ekonomi üzerindeki etkisinin araştırılması üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamında, üç farklı türde araştırma yürütülmüştür. Bunlar; **a) Ölçüm Temelli Makro Göstergeler Analizi b) Kantitatif (Nicel) Araştırma ve Analiz c) Kalitatif (Nitel) Araştırma ve Analizdir.**

Ölçüm Temelli Makro Göstergeler Analizi

Ekonomik Etki Ölçüm ve Değerlendirilmesine ilişkin literatürde yer alan çalışmaların analiz edilmesi amacıyla metin madenciliği ve anahtar kelimelerin birlikte oluşum ağları kullanılarak 1980-2022 yılları arasında yayınlanmış yaklaşık 13.000 çalışma incelenmiştir. Yapılan sorgudan elde edilen sonuçlar VOSviewer programıyla analiz edilmiştir.

Ekonomik etki analiz modeli olarak belirlenen sosyo-demografik, sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik, teknolojik, finansal ve sosyo politik göstergelerinin birbirleri ile olan etkileşimlerinin varlığı ve düzeyinin saptanarak ortaya konulması, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Gösterge gruplarının ampirik analizi 2004-2020 yılları için yıllık veriler ile gerçekleştirilmiş, belirlenen değişkenlerin milli gelir üzerindeki etkileri pozitif ve negatif şoklar üzerinden açıklanmıştır. Yapılan çalışmada, şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Türkiye'de şehirleşme oranındaki % 1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 0,62 arttırmaktayken, şehirleşmedeki % 1'lik azalış ekonomik büyümeyi ortalama % 0,24 oranında azaltmaktadır.
2. Üniversite eğitiminin toplam içerisindeki payı % 1 arttığında ekonomik büyüme ortalama % 0,04 oranında artarken, %1'lik bir azalış ekonomik büyümeyi etkilememektedir.

3. Döviz kurundaki %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama %2,45 arttırmaktayken, %1'lik bir azalış ise ortalama %3,8 oranında azaltmaktadır.
4. Enflasyon oranındaki %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama %1,5 oranında azaltmaktayken, %1'lik bir azalış ortalama %1,79 oranında arttırmaktadır.
5. Yabancı doğrudan yatırımlardaki %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama %8,8 arttırmaktayken, %1'lik azalış ortalama % 6,3 oranında azaltmaktadır.
6. Kurumlar vergisindeki %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 0.011 arttırmaktayken, %1'lik azalış ortalama % 0,0025 oranında arttırmaktadır.
7. Bireysel vergilerdeki %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 0.008 azaltmaktayken, % 1'lik bir azalış ise ortalama % 0,03 oranında arttırmaktadır.
8. Demokrasi endeksinde % 1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 1.19 arttırmaktadır.
9. Kurumsal kısıtlamalar endeksinde %1'lik artış ekonomik büyümeyi % 1,72 azaltmaktadır.
10. Hane gelirinin tasarruflara oranında %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 0.04 arttırmaktayken, %1'lik bir azalış ortalama % 0,01 oranında azaltmaktadır.
11. Güven endeksinde %1'lik artış ekonomik büyümeyi ortalama % 2,46 arttırmaktayken, % 1'lik azalış ortalama % 0,79 oranında azaltmaktadır.

Elde edilen bulgulardan hareketle **Türkiye ekonomisi üzerinde en etkili değişkenlerin doğrudan yabancı yatırımlar, güven endeksi, döviz kuru ve enflasyon olduğu saptanmıştır.** İhracata dayalı büyüme modeline sahip ülkelerde bu değişkenlerin en etkili değişkenler olarak öne çıkması şaşırtıcı değildir. Yapılan geniş çaplı projeksiyonlar şu saptamaların ortaya konulmasını mümkün kılmıştır:

- Doğrudan yabancı yatırımlara dair akışlar her ne kadar faiz oranları ile ilişkili olsa da bu yatırım akışlarının önündeki en büyük engelin aslında ülke ekonomisi içerisindeki yüksek risk durumu olduğu görülmektedir. Türkiye için risk durumunun azaltılması ve doğrudan yabancı yatırımları arttırmak için yapılacak en iyi düzenleme kurumsal yapının denetim mekanizmasındaki işleyişin güçlendirilmesi ve oturmuş bir ortamın oluşturulması olduğu görülmektedir.
- Türkiye'de döviz kuru ve dolayısıyla buna bağlı enflasyon, bireylerin geliri üzerindeki bir diğer en etkili değişken durumundadır. Enflasyonda izlenecek güçlü para politikaları ve deregülasyonlar ile bireylerin mali durumlarında sağlanacak istikrar ve güven, Türkiye

ekonomisi üzerindeki oldukça güçlü etki oluşturmaktadır. Söz konusu değişkenler üzerinde sağlanacak istikrar sadece bireylerin gelirinde ve kişisel mali durumlarında iyileştirme yaratmakla kalmamakta, ülkenin **bebek endüstrileri** olarak kabul edilen gelişmekte olan sektörlerin özenle korunması ve büyütülmesi açısından oluşturulacak politikalara da manevra alanı sağlamaktadır.

- Türkiye ekonomisini etkileyen bir diğer önemli değişken de şehirleşme oranıdır. Şehirleşme oranındaki artış ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Şehirlerin büyümesi, kırsaldan kente demografik geçişi ifade etmekte ve tarıma dayalı ekonomiden kitlesel sanayiye, teknolojiye ve hizmete geçiş anlamına gelmektedir.
- Ülkenin ekonomik yapısının incelenmesinde yalnızca makro değişkenlerden değil, demografik yapı, eğitim düzeyi, bireylerin karar alma sürecine dâhil olması, kurumsal yapı ve tüketicilerin eğilimlerinin de hesaplanması önem arz etmektedir.
- Demokrasi değişkeninin Türkiye ekonomisi üzerinde en etkili değişkenlerden biri olduğu sonucu politik ekonomi literatürü ile uyum göstermektedir. Demokrasideki %1’lik bir değişme ekonomiyi ortalama %1,19 oranında etkilemektedir. **Demokrasideki %1’lik artış kişi başına düşen geliri ortalama 10.232 dolara çıkarabilmektedir.**
- Yapılan çalışmalar, demokrasinin yolsuzluklar üzerinde adeta bir denetim mekanizması gibi çalıştığını ve daha güvenli bir ekonomik çevre oluşturarak doğrudan yabancı yatırımları artırdığını göstermektedir. Demokratik olarak sınıflandırılan ülkelerde yolsuzluk oranları görece daha düşükken, otokratik olarak sınıflandırılan ülkelerde bu oran daha yüksektir. Sermayenin belirli bir elde toplanmasına alan sağlayabilen otokratik yapı yabancı doğrudan yatırımların dışlanmasına yol açarak ekonomik büyümeyi azaltıcı etki göstermektedir.
- Bir diğer önemli bulgu da üniversite eğitimin ekonomiye etkisinin toplam içerisindeki payının % 0.04 olduğudur. Üniversite eğitiminde gerçekleşecek %1’lik bir artış ekonomik büyümeyi ortalama % 0,04 oranında arttırmaktadır. Bu sonucun bu denli düşük çıkması, Türkiye üzerindeki nitelikli işgücü yapısının değiştiğini göstermektedir. Nitelikli iş gücü kavramı belirli bir meslek grubu için, işin ortaya konmasında gerekli eğitimi almış emek gücü demektir. Bulgu, üniversite eğitimini tamamlamış emek gücünün gerek iş olanaklarının yetersizliği gerekse beşerî sermayenin yer değiştirerek ülke ekonomisi ile bütünleşemediğini göstermektedir. Ayrıca bu, Türkiye’de birçok sektörün emek yoğun sektörler olmaktan çıkıp çoğunlukla sermaye yoğun sektörlere dönüştüklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

- Üniversite eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin düşük çıkmasını bireyin eğitimini aldığı alanda çalışmayarak katma değer yaratamaması olarak da görmek gerekmektedir. Nitelikli olduğu alanın haricinde çalışmak zorunda kalan birey, sahip olması gerektiğinden daha düşük gelir elde ederek ekonomik zenginliği topluma aktaramamaktadır.
- Ekonomi üzerindeki etkisi dikkat çeken değişkenlerden biri olan şehirleşme oranındaki %1’lik artışın ekonomisi üzerindeki etkisi ortalama % 0,62 oranındadır. Bu, bir yandan Türkiye’nin demografik yapısının ekonomi üzerinde ne denli etkili olduğunu ortaya koymakta, diğer yandan kırsal ekonomiden, kitlesel sanayi ekonomisine geçişin temsili olarak yeni iş olanaklarının yaratılarak ekonomik büyümenin teşviki anlamını taşımaktadır.
- Yapılan analizler, ekonomik büyüme üzerinde görece etkisinin düşük olduğu değişkenlerden bir diğerinin de vergiler ve tasarruflar olduğunu ortaya koymuştur. Kurumlardan alınan vergi milli muhasebe hesabına gelir olarak yansıdığı için bu oranlardaki azalma da artma da milli geliri arttırıcı etki göstermekte, ancak bireylerden alınan gelir direkt olarak bireyin gelirini azaltıcı etki gösterdiği için ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Bu noktada, kurumlardan alınan gelirin kurumlara geri dönüş yapmadığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Kantitatif (Nicel) Araştırma Bulguları

Kantitatif araştırma çerçevesinde sahadan veri toplanması, 2 Şubat 2022 – 18 Mart 2022 tarihleri arasında, Türkiye geneli temsiliyetini sağlaması açısından 26 il örnekleminde yürütülmüştür. Veri toplama tekniği olarak “yüz yüze anket” yöntemi ile 3 ayrı sahadan veri alınmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye temsili 18 yaş ve üzeri toplam 1.447 kişi ile görüşülmüştür. Elde edilen sonuçların geçerlilik ve güvenilirliği 0,95 ve 0,99 güven düzeylerinde sınanmıştır. Buna göre elde edilen bulguları şöyle sıralamak mümkündür:

- 18 yaş üzeri Türkiye nüfusunun yarısından fazlasının Etik kavramını tanımlayamamaktadır. Analizlerden yola çıkarak yapılan oranlama, 18 yaş üzeri nüfusun içinde yaklaşık 4.000.000 (4.114.000) kişinin zihninde hatırlatma ya da yardım yapılsa bile, etik kavramının hiçbir karşılık bulamadığını ortaya koymaktadır. Herhangi bir yardım yapmadan 17,7 milyon kişi, hatırlatmalar ya da yardımlar yapılması halinde bu kitleye 13.6 milyon kişi daha eklenerek, toplamda ancak 31,3 milyon kişi etik ile ilgi herhangi bir tanımlama yapabilmekte ya da yan bir kavramdan bahsedebilmektedir. Oysa hedef grubun % 93,5’i farklı ifadeler kullanarak da olsa ahlak kavramını doğru tanımlayabilmektedir.

- Bireylerin % 38,5'i etik dışı davranışa şahit olmadığını, % 29,7'si şahit olduğunu, % 11,9'u ise etik dışı bir davranışın kendi başına geldiğini belirtmiştir. Etik dışı davranışa birebir maruz kalmanın en fazla üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip katılımcılarda var olduğu görülmüştür. Üniversite ve üzeri eğitim düzeyinde katılımcıların % 38,4'ü ise etik dışı davranışa şahit olduğunu belirtmektedirler. Ortaokul düzeyinde eğitime sahip katılımcıların %51,7'si etik dışı davranışı hiç yaşamadığını veya şahit olmadığını ifade etmektedir.
- Tüm yaş gruplarında etik dışı davranışı birebir yaşadığını ifade edenlerin oranı yaklaşık % 10 ile % 17 aralığındadır. 55 - 64 yaş aralığındaki katılımcıların etik dışı davranışa şahit olması % 40,5 ile tüm yaş grupları arasında en yüksek orana sahiptir. 25-29 yaş grubundaki katılımcıların % 52,4'ü ve 18-24 yaş grubundaki katılımcıların ise %4 5.9'u etik dışı davranışa şahit olmadığını / yaşamadığını belirtmektedir.
- Erkeklerin etik dışı davranışa birebir şahit olma oranının kadınlara göre daha fazla olduğu görülmüştür.
- Etik dışı davranışa yakın çevresinde şahit olma ya da yakın çevresinden duyma oranları diğer bilgi kaynaklarına göre oldukça yüksek düzeydedir. Etik dışı davranışa şahit olmanın kaynağı olarak yakın çevre olduğunu belirtenlerin oranı % 63,9 ile ilk sıradadır. Etik dışı davranışı birebir yaşadığını ifade edenlerin kaynağının en yüksek olduğu oran 34.8 ile yakın çevredir. Duyma ve şahit olmada ikincil önemli kaynağı iş ilişkileri ve sosyal medyanın oluşturduğu görülmektedir.
- Büyük ölçekli işyerlerinde hemen hemen her iki kişiden biri etik dışı davranışa şahit olmaktadır. Bu oran orta-üstü ölçekli işyerlerinde % 21,66 oranındadır. Küçük ve orta ölçekli işyerlerinde ise etik dışı davranışa şahit olma yaklaşık % 34'tür. Etik dışı davranışı birebir yaşayan katılımcıların en yüksek olduğu iş yeri orta üstü işletmelerdir.
- Etik dışı davranışı birebir yaşama, kırsal bölgelerde ikamet eden katılımcılarda % 5,89 ile oldukça düşük bir orana sahiptir. Kır, köy ve kasabada ikamet eden katılımcıların % 70'i etik dışı davranışa şahit olmadıklarını, büyükşehirde yaşayan katılımcıların ise 32.82'si etik dışı davranışa şahit olduklarını ifade etmektedir.
- Katılımcılara göre etik kelimesi ile ilgili ilk akla gelen (örtüşürülen) kavramlar, ahlaklı olmak ve doğruluktur. Ancak katılımcılara etik kavramına ilişkin yardımcı bir hatırlatma yapıldığında "doğruluk" daha fark edilir şekilde öne çıkmaktadır.
- Ahlaklı olmak, eğitim düzeylerine göre küçük farklılıklar gösterse de etik kavramına yüklenen en yakın anlam olarak görünmektedir. Eğitimsiz bireyler için, etik kavramı % 26,5

ile en çok doğrulukla özdeşleşmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça etik kavramını ahlaklı olmak ve doğruluk kavramlarına yakın bulanların oranı da belirgin şekilde artmaktadır. Eğitim düzeyi ortaokuldan üniversite ve üstü düzeye doğru gittikçe başkasının hakkını yememek kavramına verilen yanıtların oranı azalmaktadır.

- Etik denildiğinde, 65 ve üzeri yaş grubu için diğer kavramlara göre anlamlı düzeyde öne çıkan kavram doğruluktur. 45-54 yaş aralığı için ise baskın bir şekilde ahlaklı olmak kavramı olarak görülmektedir. Tüm yaş grupları için doğruluk ve adalet diğer öne çıkan ikincil ve üçüncül kavramlar olarak görünmekle birlikte, başkasının hakkını yememek kavramı 30-34 ve 35-44 yaş aralığında oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır.
- Kadınların etik kavramına yüklediği en yakın kavramları doğruluk, ahlaklı olmak ve adalet oluşturmakta, bu bulgu genelden farklılık arz etmemektedir.
- Rüşvet almak / vermek ve paraya değer vermemek dışındaki tüm ifadelere % 40 - % 50 aralığında orta düzeyde katılındığı görülmektedir.
- Başkasının hakkını yememek' ve 'doğruluk' kavramlarının erkeklerdeki ortalama değeri, kadınlara göre anlamlı düzeyde yüksektir. Erkekler kadınlara göre iftira ve dedikodu ile daha az karşılaşmaktadır.
- Başkasının hakkını yememek, Hak, Doğruluk, Çalışılan işyerinin, firmanın çıkarlarını gözetmek, Sorumlulukları yerine getirmek, Ülkemizin – devletin menfaatini gözetmek, Rüşvet Vermek, Dükânın / Firmanın / Kurumun etik kurallarını uymak, kadınlarda erkeklere göre daha az karşılaşılan kavramlardır.
- Özellikle 18-29 yaş arasındaki kesim, Adalet kavramı ile 55+ kesime göre hiç karşılaşmadığını belirtmektedir.
- 45 yaş altı için 'yalandan uzak durmak' çok mümkün görünmemektedir. 34-44 yaş grubu bireyler 'çalışılan işyerinin, firmanın çıkarlarının gözetilmesi' hususu ile hiç karşılaşmadıklarını diğer yaş gruplarına göre daha fazla belirtmektedir.
- İlkokul mezunlarının, üniversite mezunlarına göre 'çalışılan işyerinin, firmanın kurallarına uyma konusunda' daha hassas davrandığı görülmektedir.
- Doğu Karadeniz'de yaşayan kesim, 'rüşvet verme' kavramıyla ülkemizin diğer bölgelerinde yaşayanlara kıyasla daha çok karşılaştığını belirtmektedir.
- 45 yaş altı genç nüfus 'kurallara riayet edilmediğini/ uyulmadığını daha yoğun düşünmektedir.

➤ İstanbul'da yaşayan kesim 'rüşvet alma' kavramıyla İstanbul dışında yaşayanlara kıyasla daha az karşılaştığını belirtmektedir.

➤ Ayrıca;

Araştırma sonuçlarında katılımcıların, ailelerinin çıkarları için fedakarlık yapmaktan çekinmediği görülmektedir.

Eşin üzerine yapılacak mal mülk, 'anne-baba ve kardeşten' önce gelmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlası, 'dürüst ve gelenek göreneklerine bağlı' olduğunu belirtmektedir.

Şiddete şahit olma durumunda; -hayvan, çocuk ve kadın- sıralaması ile müdahale etme isteği oluşmaktadır.

Katılımcıların hakkını arayacağını belirtme oranı %50'den fazla olmasına rağmen adalete inanç %40 düzeyindedir.

Katılımcılar 'rüşvetin' ne kişilere ne de kurumlara itibar sağlamadığını düşünmektedir.

Atamalarda ayrımcılık yapıldığının düşünülme düzeyi %50 den fazladır.

Katılımcıların yaklaşık beşte biri mültecilere kapımızın açmamız gerektiğini düşünmektedir.

%52 oranında 'hak edenlerin değil de ilişkileri iyi olanın yükseldiğini görmektedir.' görüşü hakimdir.

'Oy vereceğim parti iktidara gelmek için başkalarının hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı politikalarda bulunabilir.' diyenler sadece %9 luk bir kesimi oluşturmaktadır.

➤ Araştırma bulgularına göre etik problemlerin en temel nedeni paranın tek hedef olmasıdır. Diğer nedenleri ise sırasıyla eğitimin yetersizliği, yalan söylemenin yaygınlaşması, hukukun üstünlüğünün yeterli düzeyde benimsenmemesi ve aile kurumunun bozulması takip etmektedir.

- Katılımcıların eğitim düzeyi ortaokuldan üniversite ve üzerine doğru gittikçe etik problemlerin nedeni olarak eğitim yetersizliğinin belirgin bir artış gösterdiği gözlenmektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyinin en yüksek düzeyde olduğu katılımcılar etik problemlerini eğitim yetersizliği ile bağdaştırmaktadır. İlkokul düzeyinde eğitime sahip katılımcıların ise yaklaşık % 35'i etik problemlerinin temel nedeni olarak paranın tek hedef olmasını görmektedir.
- 45-54 ve 55-64 yaş aralığındaki bireyler temel neden olarak paranın tek hedef olmasının etik problemler üzerinde en etkili faktör olduğunu düşünürken, genç yaştaki bireyler ise etik problemlerin oluşmasında en önemli faktörün hukukun üstünlüğünün yeterli oranda benimsenmediği anlayışı olduğunu düşünmektedir.
- Katılımcıların %35,8'i bireylerde dürüstlüğün aranan üç temel özellikten biri olduğunu ifade etmektedir. Bunu adil olma, doğruluk ve karşısındakine saygı duyma özellikleri takip etmektedir.
- Üniversite ve üzeri, lise ve ilkokul eğitim düzeyine sahip katılımcılara göre bireylerde aranan üç temel özellikten biri dürüstlüktür. Ortaokul düzeyi hariç yaklaşık her beş kişiden biri bu ifadeye sorumluluk cevabını vermiştir.
- 45-54 yaş grubu kesim kendilerinden daha küçük yaştakilere göre karşısındaki insanda doğruluk ve dürüstlük kavramlarına oldukça önem vermektedir. 34-34 yaş aralığında doğruluk oldukça düşük bir orana sahip iken sorumluluk en yüksek orana sahiptir.
- Sorumluluk ve karşısındakine saygı duyma kadın katılımcılarda erkeklere göre daha aranan özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek katılımcılarda ise dürüstlük, doğruluk ve şeffaflık kadınlara göre daha aranan özelliklerden olduğu görülmektedir.
- Dürüstlük kavramı genel olarak katılımcıların karşısındaki insanda aradığı üç temel özelliğin başında gelirken, 65 yaş ve üzeri kesimde 'doğruluk ve karşısındakine saygı duyma' özellikleri ön plana çıkmaktadır. Öncelikler eğitim seviyesine göre de değişkenlik göstermektedir.
- Eğitimsiz kesimde; 'şeffaflık, sorumluluk bilinci ve doğruluk' kavramları öne çıkmaktadır. Ortaokul seviyesindekilerde 'karşısındakine saygı duyma ve adil olma' özellikleri önem teşkil etmektedir.
- Tüm eğitim düzeylerinde kurumlardan beklenen özellikler kapsamında ortak olarak şeffaflık cevabının verildiği görülmektedir. Üniversite ve üzerindeki eğitim düzeyine sahip katılımcıların %41,1'i kurumlarda aranan temel özelliklerden biri olarak dürüstlüğü görmektedir. Hemen hemen tüm katılımcılar karşısındaki kurumlarda şeffaflık özelliğini

görmek istediğini belirtirken, 35-44 yaş arasındaki bireyler ise en yüksek oranda dürüstlük özelliğini görmek istediklerini belirtmişlerdir.

- Şeffaflık hem kadınlarda hem de erkeklerde en yüksek oranda verilen cevap olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, kurumlarda aranan temel özellikler kadınlar ve erkeklere göre çok farklılık göstermemektedir.
- Dikkat edilen temel değerlerin birey ya da kurum nazarındaki sıralamasında büyük farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Sadece kurumlarda ‘hesap verebilirlik ve hukuka bağlılık’ ön plana çıkarken, birey nezdinde ‘karşısındakine saygı duymanın’ daha çok önemsendiğini söylemek mümkündür.
- Etik değerlerden vazgeçme oranının en yüksek olduğu durumun “hastalık / tedavi gereksinimleri ve özgür olabilmek” konularında olduğu görülmektedir. Ancak katılımcıların % 50 - % 65 arasında değişen oranlarda, ilgili durumların hiçbiri için etik değerden vazgeçmesine neden olmayacağını ifade etmektedir. Yaklaşık her 5 kişiden biri ise kariyer yapmak, daha güçlü olmak iyi ekonomik şartlarda yaşamak, zengin olmak ve iyi bir evlilik için etik değerden vazgeçebileceğini belirtmektedir.
- Katılımcıların birçoğu mevcut ekonomik durumda ekonomik istikrarsızlığın varlığına dair katılımlarda bulunurken, yalnızca kur fiyatları üzerinde dış güçlerin söz konusu olduğunu düşünmektedirler.
- Katılımcıların çoğu kurumsal merkezler tarafından açıklanan makro değişkenlere ait rakamların doğruluğunda çekimser kalırken, küresel piyasalardaki oynaklıkların ekonomik değişkenleri etkilediği ifadelerine katılmamaktadırlar.
- Bireyler ülke içerisindeki fiyat artışları üzerinde küresel politikaların etkili olduğu ifadesine katılmazken, sadece doğalgaz fiyatları üzerinde küresel dışsallıkların etkili olduğunu düşünmektedirler.
- Katılımcılar genel olarak yakın gelecekte ekonominin düzeleceğini düşünmemektedir.
- Neredeyse tüm eğitim seviyelerinde bireyler ekonomik krizin varlığının hükümetin yanlış politikaları nedeniyle gerçekleştiğini düşünürken, eğitimsiz kesim Türkiye’de ekonomik krizin olmadığını ifade etmektedir.
- Hemen hemen tüm yaş grupları Türkiye’deki ekonomik krizin varlığını yanlış yönetim politikalarına bağlarken, 65 yaş ve üzeri bireyler Türkiye’de ekonomik krizin olmadığını ifade etmektedir.
- Türkiye’deki krizin varlığı olarak görülen yanlış yönetim politikaları cinsiyetlere göre farklılık göstermemektedir.

- Katılımcıların %55'i son aylarda ekonomik nedenlerden dolayı satın almaktan vazgeçtikleri ürün ve hizmetler olduğunu dile getirmişlerdir.
- Hemen hemen her eğitim düzeyinde bireyler ekonomik durumlarından kaynaklı ürün satın alma eğilimlerinde düşüşler olduğunu dile getirirken, eğitimsiz kesim % 51,3 oranında mevcut tüketim eğilimlerinde bir azalışın olmadığını belirtmişlerdir.
- Tüm yaş gruplarının tüketim alışkanlıklarında düşüşlerin meydana geldiği görülmektedir.
- Katılımcıların almış oldukları ürün ve hizmetlerde bir düşüş yaşanmakta ve düşüş cinsiyetler arasında farklılık göstermemektedir.
- Bireylerin son bir yılda satın almaktan vazgeçtiği kalemlerin başında; özel televizyon platformları, interaktif kanallar, alkol ve sigara gelmektedir.
- Tüm siyasi görüşlerde, iş yeri ölçeklerinde ve yaşam yerlerinde ortalama % 50 oranında özel televizyon portalları kullanılmaktan vazgeçilmiştir. Bu oran işçi-yardımcı hizmet alanında çalışan bireylerde %70 oranında gerçekleşmiştir. Ayrıca her düzeyden katılımcı kullandıkları interaktif kanallarda ortalama % 50 oranında satın almaktan vazgeçtiklerini dile getirmişlerdir.
- Katılımcıların hepsi internet hizmeti satın alma miktarlarında değişim olmadığını dile getirmişlerdir.
- Teknolojik ürünlere yapılan harcamaların azaldığını söyleyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.
- Orta ve büyük ölçekli işletmelerde çalışanlar, üst düzey yönetici olarak görev yapanlar, kır-köy-kasabada ikamet edenler, Kemalist, Kürt ve Türk Milliyetçisi görüşünü benimseyenler hariç, son bir yılda beyaz eşya harcamaların azaldığını söyleyen katılımcılar çoğunluktaadır.
- Giyim ürünlerine yapılan harcamaların azaldığını söyleyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte üst düzey yönetici olarak görev yapanlar ve Kürt Milliyetçisi görüşünü benimseyenlerin çoğu, son bir yılda yapılan giyim harcamalarının aynı kaldığını belirtmişlerdir. Kır-köy-kasabada ikamet eden katılımcıların çoğu, giyim harcaması yapmaktan vazgeçtiklerini söylemişlerdir.
- Ek olarak, son bir yılda giyim dışı diğer tekstil ürünlerin satın alınma miktarlarındaki değişim ayrıca işyeri ölçeği, çalışılan düzey, ikamet edilen yer ve siyasi görüşe göre incelenmiş ve sonuç olarak giyim dışı tekstil ürünlerine yapılan harcamaların azaldığını söyleyenlerin çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.
- Orta ölçekli işletmelerde çalışanlar, patron, üst düzey yönetici ve normal çalışan/memur olarak görev yapanlar, büyükşehir-metropolde yaşayanlar, laik, sağcı, solcu, Atatürkçü,

Kemalist, ulusalcı, sosyalist ve liberal görüşü benimseyen katılımcıların çoğu, son bir yılda yaptıkları gıda harcamalarının azaldığı ifade etmişlerdir.

- Üst düzey yönetici ve işçi-yardımcı hizmet elemanı olarak çalışanlar, şehirde ikamet edenler, dindar, muhafazakâr ve sağcı görüşü benimseyen katılımcıların çoğu, son bir yılda diğer mutfak harcamalarının aynı kaldığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra kır-köy-kasabada ikamet edenlerin çoğu diğer mutfak harcamalarını yapmaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.
- Son bir yılda ev dışında yemek yeme miktarlarındaki değişim oranları işyeri ölçeği, çalışılan düzey, ikamet edilen yer ve siyasi görüşe göre ayrıca incelenmiş ve dışarıdan yemek için yapılan harcamaların azaldığını söyleyenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ek olarak, kır-köy-kasabada ikamet edenler ve Türk milliyetçiliği görüşünü benimseyenler ise dışarıda yeme harcamalarından vazgeçtiğini söyleyenlerin çoğunlukta olduğu gerçekleştirilen çıkarımlar arasındadır.
- Son bir yılda alkol ürünlerin satın alınma miktarlarındaki değişim oranlarının işyeri ölçeği, çalışılan düzey, ikamet edilen yer ve siyasi görüşe göre dağılımı da ek olarak yapılan incelemeler arasındadır. Bu bağlamda, alkol ürünleri satın alımından vazgeçtiğini söyleyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Alkol satın alma miktarlarının yanı sıra tütün ürünleri satın alımından vazgeçtiğini söyleyenlerin de çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Üst düzey yöneticiler, sosyalist, liberal ve Kürt Milliyetçiliğini benimseyenlerin çoğu ise sigara satın alma miktarlarının aynı kaldığını belirtmişlerdir.
- İşyeri ölçeği açısından bakıldığında küçük ve büyük ölçekli işletmelerde çalışan katılımcıların çoğu eğitim harcamalarının aynı kaldığını ifade etmişlerdir. İşyerindeki pozisyon açısından bakıldığında, işçi-yardımcı hizmet elemanları hariç, diğer pozisyonlarda çalışan katılımcıların çoğu eğitim harcamalarının azaldığını belirtmişlerdir. İkamet edilen yer açısından bakıldığında şehirde ikamet edenler hariç, katılımcıların çoğu eğitim harcamalarının azaldığı söylemişlerdir. Siyasi görüş açısından ise, dindar, sosyal demokrat, Kemalist ve Türk Milliyetçisi olan katılımcılar için eğitim harcamalarının azaldığı yönünde bir çoğunluk vardır.
- Eğitim harcamalarında gerçekleşen değişimlerin yanı sıra son bir yılda kültürel/eglençe faaliyetlerinin azaldığı yönünde bir eğilim gözlemlenmektedir. Bununla birlikte üst düzey yönetici olarak çalışanlar ve Kürt Milliyetçisi görüşünü benimseyenlerin çoğu kültürel faaliyetlerine yapılan harcamalarının aynı kaldığını belirtirken, orta ölçekli işletmelerde çalışanlar, orta düzey yöneticiler, şehirde ve kır-köy-kasabada ikamet edenler, dindarlar,

Kemalistler ve Türk Milliyetçilerinin çoğu ise kültürel harcamalar yapmaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.

- Genel olarak bakıldığında, her bir sınıflandırma için katılımcıların çoğu son bir yılda tasarruf miktarlarının azaldığı yönünde bir görüş birliği bulunmaktadır. Kemalist görüşü benimseyen katılımcılar ise tasarruf yapmaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir. Ek olarak, kişisel bakım ürünlerin satın alınma miktarlarındaki değişim oranlarının işyeri ölçeği, çalışılan düzey, ikamet edilen yer ve siyasi görüşe göre incelenmiştir.
- İşyeri ölçeği açısından bakıldığında mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde (sırasıyla 1-9, 10-49, 50-249) çalışan katılımcıların çoğunluğu kişisel bakım harcamalarının azaldığını ifade ederken, büyük ölçekli işletmelerde çalışan katılımcıların çoğunluğu kişisel bakım harcamalarının aynı kaldığını belirtmişlerdir. İşyerindeki pozisyon açısından bakıldığında, üst düzey yönetici olarak çalışan katılımcılar hariç, katılımcıların çoğu kişisel bakım harcamalarının azaldığını ifade etmişlerdir. İkamet edilen yer açısından grafik incelendiğinde, üç yerleşim yeri için de katılımcıların çoğu kişisel bakım harcamalarının azaldığı söylemişlerdir. Siyasi görüş açısından ise, Kemalist ve ulusalcı görüşü benimseyen katılımcılar hariç, katılımcıların çoğu yine kişisel bakım harcamalarının azaldığını ifade etmişlerdir.
- İşyeri ölçeği açısından bakıldığında mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde (sırasıyla 1-9, 10-49, 50-249) çalışan katılımcıların çoğunluğu son bir yılda ev harcamalarının azaldığını ifade etmişlerdir.
- İşyerindeki pozisyon açısından bakıldığında, her bir kalem için ev harcamalarının azaldığı yönünde bir görüş birliği bulunmaktadır. İkamet edilen yer açısından grafik incelendiğinde, büyükşehirde ikamet eden katılımcıların çoğu ev harcamalarının azaldığı söylemişlerdir. Şehirde ikamet eden katılımcıların ev harcamalarının azaldığını ve ev almaktan vazgeçtiği söyleyenlerin oranı eşit ve %28 oranındadır.
- Taşıt harcamalarındaki değişim de incelendiğinde büyük ölçekli işletmelerde çalışan katılımcıların çoğunluğu taşıt harcamalarının aynı kaldığını belirtmişlerdir. İşyerindeki pozisyon açısından bakıldığında, patron, üst düzey yönetici, orta düzey yönetici ve normal çalışan/memur olarak görev yapan katılımcıların çoğu taşıt harcamalarının azaldığını ifade ederken, işçi-yardımcı hizmet elemanlarının çoğu taşıt harcamalarının aynı kaldığı belirtmişlerdir.
- Son bir yılda seyahate çıkma miktarlarındaki değişim oranlarının işyeri ölçeği, çalışılan düzey, ikamet edilen yer ve siyasi görüşe göre dağılımını da ayrıca incelenmesi gereken önemli göstergelerden biridir. Ek olarak incelenen seyahat harcamalarındaki değişimin

işyeri ölçeği açısından bakıldığında mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde (sırasıyla 1-9, 10-49, 50-249) çalışan katılımcıların çoğunluğu seyahat harcamalarının azaldığını ifade etmişlerdir. Büyük ölçekli işletmelerde çalışan katılımcıların çoğunluğu ise seyahat harcamalarının aynı kaldığını belirtmişlerdir. İşyerindeki pozisyon açısından bakıldığında, patron, üst düzey yönetici, normal çalışan/memur ve işçi-yardımcı hizmet elemanı olarak görev yapan katılımcıların çoğu seyahat harcamalarının azaldığını ifade ederken, orta düzey yöneticilerin çoğu seyahat harcaması yapmaktan vazgeçtiğini belirtmişlerdir. Siyasi görüş açısından ise, Türk milliyetçisi olan katılımcılar hariç, diğer görüşe sahip olanların çoğu seyahat harcamalarının azaldığı yönünde görüş birliğindedir.

- Katılımcıların % 42,1'i, herhangi bir sınıflama yapılmaksızın, net gelirinde bir değişim olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların % 21,4'ünün ise net gelirinde azalma meydana gelmiştir.
- İşçi-yardımcı hizmet elemanı, normal çalışan/memur ve orta düzey yönetici olarak görev yapan katılımcıların çoğu net gelirinde artış olduğu ifade ederken, üst düzey yöneticiler ve patronlar net gelirinin değişmediğini belirtmişlerdir.
- Katılımcılar arasından büyük ölçekli iş yeri sahibi olanların çoğunluğu (%42,1) net gelirinde herhangi bir değişim olmadığını ifade ederken, orta-üstü, orta ve küçük ölçekli işyeri sahibi olanlar net gelirinde artış olduğunu belirtmişlerdir.
- Katılımcıların verilen tüm kalemler için ödeme güçlüğü yaşadığı görülmektedir. Elde edilen bilgilere göre en fazla ödeme güçlüğü yaşanan kalem ise banka kredilerinden alınan borçların ödenmesidir. Katılımcıların en az ödeme güçlüğü yaşadığı kalem ise taksit ödemeleridir.
- Katılımcıların %5 0'si mevcut borçlarını ödeyebilmede oldukça zorluk yaşamaktadır. Aksine borcunu rahat bir şekilde ödeyebilecek katılımcıların oranı % 39 ile sınırlı kalmıştır.
- Üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip katılımcılar genel toplamın %15'ini oluşturmaktadır. Benzer şekilde lise, ortaokul ve ilkokul mezunu olanların oranı sırasıyla %21, %26 ve %24 şeklindedir. Katılımcıların %14'ünün ise herhangi bir eğitimi bulunmamaktadır.
- Eğitim düzeyi arttıkça borçları ödemedeki yetersizlik düzeyinin azaldığı görülmektedir. Üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların mevcut borçlarını ödemede güçlük yaşayanların oranı %35 iken, ortaokul, ilkokul mezunu ve eğitimsiz bireylerde bu oran yaklaşık olarak %50-60 olarak gerçekleşmiştir.
- Büyük yaş aralığında mevcut borcu ödeyebilme durumuna olan umut daha genç yaş düzeylerine göre düşüktür. Borç ödeyebilme kaygısı en az olan yaş aralığı 35-44'dür.

- Kadınların % 41'i borçlarını rahatlıkla ödeyebileceğini belirtirken, erkeklerde bu oran % 38 düzeyindedir. Buradan hareketle, iki taraf için de mevcut borçları ödemeye dair umutsuzluğun daha fazla olduğu söylenebilir.
- Katılımcıların % 61,94'ü kamu borcu, diğer borçlar, banka ticari ve şahsi kredi borçları bakımından bir yıl içerisinde borçlanmalarını öngörmemişlerdir. Borçlanmayı öngörmedikleri seçenekler arasında en yüksek oran % 67.2 ile banka ticari kredi borcuna aittir. Katılımcıların % 18.22'si ise borçlanmalarının gerekeceğini ifade etmiştir.
- Katılımcılardan gelecek bir yıl içerisinde borçlanmayı düşünmeyenlerin oranı, düşünenlerin oranına göre genel olarak daha düşüktür. Gelecek bir yıl içerisinde kredi kartı borcu olması oranı (%37,3), diğer borçlanma kanallarına göre daha yüksektir. Bunu banka kredisinden kaynaklanan borçlanmalar takip etmektedir.

Kalitatif (Nitel) Araştırma Bulguları

Ekonomik yapı üzerinde etkin olan etik değerlerin Türkiye ekonomisine etkileri hakkında yapılan kalitatif araştırma bulguları, çalışmanın bütününden etkilenmemek adına bağımsız bir değerlendirmeden geçirilmiştir. Katılımcıların / görüşmecilerin Türkiye'yi temsil etmesi yaklaşımı öncelik alınarak, farklı yaş, eğitim düzeyi, coğrafi konum, sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylere sahip katılımcılar ile görüşülmüştür. Her biri 6 kişiden oluşan 6 farklı grup ve toplam 36 kişi ile odak grup görüşmesi; 9 katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılarak toplam 47 katılımcıyla araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir:

- Etiğin sosyo-demografik yapı üzerinde etkileri incelendiğinde, katılımcılar arasında ortak algılardan bir tanesinin baskın bir şekilde **sosyo-demografik farklılığın** etik anlayış üzerinde etkili "olmaması gerekliliği" olduğu; fakat içinde bulunulan "şartlar" nedeniyle bu durumun değişkenlik gösterebileceği vurgusu olmuştur. Türkiye'nin bulunduğu **coğrafi konumun**, iş, okul, aile ve birçok sosyal alanda, bireyleri etik davranışlardan uzaklaştırdığı algısı bütün katılımcılarda ortak bir cevap olarak ortaya çıkmıştır.
- Ülkenin Doğusu ile Batısı arasında etik anlayışın farklı olduğu yargısı, yeniden kavram anlayışında ahlak ile bağdaştırmanın etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Fakat etik ile "doğruluğu" bağdaştıran katılımcıların düşüncelerinin benzer olması, etik kavramının doğruluk kavramı ile temelde benzer olduğu ancak anlam yüklemde farklılık yarattığını göstermektedir.

- Türkiye'nin farklı bölgelerindeki yaşam şartlarının getirdiği sonuçların çeşitliliğinin, kişileri etik olmayan davranışlara ittiğini belirtmekle birlikte, katılımcılar arasında bu davranışların farklı yorumlamaları da olmuştur. Katılımcıların bir kısmı, ekonomik seviyenin daha düşük olduğu bölgelerde yapılan birtakım etik dışı davranışların yaşamı sürdürme ve hayatı kolaylaştırma için olduğunu düşünürken; kimi katılımcılar yüksek mertebeye, kurumsallık ve hiyerarşik bir düzenin bulunduğu bölgelerde bencillik, makam ve maddi kazanç arzusu ile etik olmayan davranışların ortaya çıktığını belirtmişlerdir.
- Aileden gelen doğruluk öğretisinin, birey için küçük yaştan itibaren önemli olduğu katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Gençlerle birlikte iş hayatında aktif rol alan veya almayan yetişkin katılımcıların da aile kavramının öneminden sıkça bahsettiği görülmektedir. Yetişkinler arasında bu düşüncenin yaygın olmasının bir sebebi, kavramın 'ahlak' kavramıyla benzer bir algıya sahip olmasıdır. Ahlaki değerlerin toplumdan önce aileden geldiğinin vurgusu çok kez belirtilmiş, etik değerlerin daha çok toplum içerisindeki kuralları belirlediği vurgusu yapılmıştır.
- Teknolojinin etik üzerine olan etkisi hakkında katılımcılar arasında ortak düşüncenin varlığı görülmekle birlikte, genç katılımcılar tarafından, teknoloji ile birçok bilginin yaygınlaştığı ve bu bilgiler arasında doğru-yanlış algısının zorlaştığı öne sürülmüştür.
- Özellikle geleneksel medyada yer bulan ağırlıklı olarak kadınlara yönelik gündüz kuşağı, yarışma ve dizi gibi programlar, etik değerler noktasında ciddiyle sorgulanmaktadır.
- Sosyal medya platformlarında yetersiz bulunan kurallar, sınırlar ve en önemlisi 'özgürlük adı altında etik olmayan davranışlara tepki verilmemesi' sıklıkla belirtilen kritik söylemdir.
- Facebook gibi, birçok farklı demografik yapıya sahip bir topluluğun kullandığı sosyal medya platformlarından yapılan paylaşımlar ve yanıltıcı reklamlar, etik olmayan davranışlara verilen örneklerden olmuştur.
- Etik anlayışının doğruluk ve ahlak ile bağdaştırılması, yetişkin katılımcılar arasında teknolojinin etkisinin etik için yıpratıcı ve hasar verici olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar teknolojinin geliştiği ve bu gelişimin hayatın içerisine adapte edildiği kabulü söz konusuysa da hızla yayılan teknoloji çağının, etik olguları bozduğu belirtilmektedir.
- Teknolojinin etik ile ilgisi noktasında, katılımcılar arasında ailede verilen eğitimin önemi baskın görülmektedir. Kuşaklararası sorunların kaynaklarından birinin teknoloji olduğu ve bunun etik algı ve davranış üzerinde olumsuz etkisi olduğu düşüncesinin yanı sıra, bu etkinin

azaltılmasında ailelerin iletişim, eğitim ve yönlendirmelerinin önemi hem genç hem de yetişkin katılımcıların cevaplarında birçok kez yer almıştır.

- Eğitimin etik kavramı ve ekonomiye etkisinin önemi, farklı bakış açılarıyla vurgulanmıştır. Ailelerde eğitimden çok öğretime odaklanılması, ebeveynlerin çocuğa bizzat eğitim vermemesi ve destekte bulunmaması, yeni neslin içinde bulunduğu sistemde öğretim odaklı, ancak bir o kadar eğitime odaklı olmayan yapının, etik değerler, sosyal ve iktisadi davranış ilkeleri gibi temel alanlarda yetersizliğe sebep olduğu kanısının hâkim olduğu görülmüştür.
- Bir toplumun etik değerlerinin, ekonomik göstergeler ile anlaşılabilceği düşüncesi katılımcılar arasında ortak bir yargı olarak belirlemekle birlikte, zayıf bir ekonominin etik değerlerin yeterince gelişmediği veya hiçe sayıldığı konusunda bir gösterge olduğu düşünülmektedir. Etik kavramının eş anlamlarından biri olarak eşitliği dile getiren katılımcılar, ekonomik bozulmanın sebeplerinden birini de eşitsizliği görmektedir.
- Etiğe eş anlamlı olarak kabul gören ‘güven’ kavramı, güven eksikliği şeklinde de kullanılarak, ekonomik sorunların temel nedenlerinden biri olarak belirtilmiştir. Özellikle ticarete etiğin yer bulamaması, güvensizliğin önemli ölçüde artmasına ve toplumun çoğunluğunun bireysel kazancı ön planda tutmasına bağlanmaktadır. Hataları fark etmek ve düzeltmek, güven kazanmak ve onu sürdürmek ve iş hayatını bu ilkelerle idame ettirmek her geçen gün azalan bir eğilim gösterdiği ve her ne olursa olsun kazanmak için çalışmanın ekonomik gelişmeyi ve stabilizasyonu olumsuz etkilediği görüşü hâkimdir.
- ‘Güven’ kavramını dile getiren katılımcılardan, iş, ülke, aile kapsamında da bağdaştırma yapmaları istendiğinde ve etiğin sosyo-psikolojik etkilerinde, kişinin etik değerlere bağlı kalmasının aile yapısı, iş alanı, bulunulan ülke gibi hususlardan bağımsız olarak ‘güven’ ve ‘eşitlik’ kavramları olduğu müddetçe sürdürülebileceği belirtilmiştir. Kişilerin iş hayatlarında buldukları duygusal ve psikolojik güvensizliğin, kendilerini etik dışı davranışları normal karşılamaya ya da onlara ihtiyaç duymaya yönelttiği vurgulanmıştır. İş yaşamının, kişinin bulunduğu ülkeye veya yönetime göre değiştiğini belirten katılımcılar arasında vurgulanan önemli bir husus; gelişmiş ülkelerde toplumun ‘insan’ kavramını daha iyi anladığı ve bu yüzden etik değerlere bağlı kalmanın daha mümkün olduğu şeklindedir.
- Katılımcılarda görülen yaygın kanı, Türkiye’de artış gösteren ‘ben’ öncelikli algı ile oluşan bireysel doğrular, etik kavramının evrenselliğini ortadan kaldırmanın yanı sıra, etik dışı davranışların normalleştirilmesi ve bilinçli olarak tercih edilmesine sebebiyet vermektedir.

Bu bağlamda görüşmeciler tarafından, ekonomik adımların doğruluktan sapmaya başladığı vurgusu yapılmıştır.

- Gelişmiş ülkelerde, özellikle Batı’da ‘insan’ kavramının merkezde tutulmasının, ticari kalitede artış ve bununla birlikte ekonomik gelişme sağladığı görüşü hâkimdir. Toplumda bulunması gereken güvenin yok olması, yanıltıcı fiyatlar, kalitesiz ürünler, ‘bireysel ve yok etmeye odaklı’ adımların etik kavramının varlığını ortadan kaldırarak, ekonomiye hasar verdiği görüşü belirgin olarak öne çıkmıştır ve bu son derece anlamlıdır.
- Diğer etkilere kıyasla, etiğin ekonomik etkisinin küresel bir konu olduğu, bütün katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Etik ve emek kavramlarını bir arada ele alan katılımcılar, gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde etik kavramının gerçek bir zemine oturduğu, buralarda ‘hakkaniyetin’ mevcut olduğu görüşüne sahiptir.
- Ekonomik durumun gelişmesi ve sürdürülebilmesi için atılan adımların etik dışı tutum ve davranışlara dönüşmesinin arka planında, yaşanan ülkede mevcut kuralsızlıklar, etik değer yoksunluğu ve normalleştirilmiş etik dışı davranışlar olduğu görüşü mevcuttur. Bir kişinin ekonomik durumunu düşünmeksizin etik değerlere bağlı kalmasının arkasında doğru ahlaki değerler, dürüstlük ve erdemlilik olduğu belirtilmiştir.
- Ekonomik seviyesi yüksek ülkelerde, faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarda etik çerçevelerin sağlam zemine oturmuş olduğu, etik olmayan davranışlara ‘gerek duyulmadığı’ dile getirilmiştir. İş etiği ve disiplinin belirli çerçevede kurumlarda mevcut olduğu düşünülse de maddi tatminsizlik, sahip olunandan daha fazlasını arzulama ve en baskın olarak vurgulanan bencilliğin, bireyleri etik olmayan davranışlara yönelttiği düşünülmektedir.
- Batı’nın etik kavramına olan bağlılığının daha güçlü olduğunu düşünenlerin aksine, güç, makam ve maddi kazanç uğruna gelişmiş ülkelerde de etik değerlerin esnetildiği örnekler katılımcılar tarafından savunulmuştur.
- Araştırma kapsamında görüşülen kişilere göre ekonomik yetersizlik, toplumdaki bireyleri daha fazla gelir kazanmak için yeni yollar aramaya ve bu yolları gerekirse etik olmayan adımlar atarak bulmaya itmektedir. Buna ek olarak, kolay para kazanma beklentisi, verilen işte doğru görev tanımının olmaması ve ilave emek harcamaktan kaçınma gibi tutumlar, kişileri etik olmayan davranışlardan olan talancılık, aldatma, fırsatçılık gibi birçok eyleme itmektedir. İş hayatında karşılaşılan işçi hakları, ücretler, bireysel haksızlığa uğrama gibi sorunların görüldüğü ülkelerin özellikle ekonomik yapılarında mevcut kâr maksimizasyonu amacı, etik ihlalleriyle birlikte birçok suiistimali de beraberinde getirmektedir.

- Türkiye’deki ekonomik durum ve etik ihlalleri, yönetime olan güvensizlik ile ilişkilendiren katılımcılar arasında en baskın düşünce; hakkaniyetin olmadığı, etik ihlallerin bulunduğu bir yönetimin mevcudiyetinde, bireylerin kendi ekonomik varlık ve devamlılıkları için etik ihlallere göz yumması, gerektiğinde bunlara bizzat başvurması veya zamanla etik kavramını deforme etmesinin kaçınılmaz olmasıdır.

“Bana dönmeyeni (vergileri) ben neden vereyim ki?” Benim gerçekleştirmiş olduğum bir davranış eşit olarak bana yansımıyorsa ben bu davranışı gerçekleştirmeye neden devam edeyim? Her konuda eşit ve adil dağılımın sağlanmaması etik ihlalinin başında gelmektedir. Erkek, 54.

- Katılımcılar arasındaki demografik çeşitlilik, etiğin ekonomik yapı üzerindeki etkilerini yorumlamalarına da açıkça yansımıştır. Etik kavramının eş anlamları arasında yoğunlukla belirtilen ‘güven’, ‘eşitlik’, ‘emek’ gibi kavramlar, Türkiye’deki ekonomik dalgalanmanın ve düzensizliğin varlığı ve nedenleri olarak vurgulanarak ortaya konmuştur.
- Her ne kadar Türkiye’nin birçok bölgesinden, farklı çalışma alanlarına sahip, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik seviyeleri birbirinden farklı katılımcılar araştırma kapsamına dâhil edilmiş olsa da yapılan odak görüşmeler ve derinlemesine görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bulguların kritik noktaları belirgin ve anlaşılır bir şekilde analiz edilebilmektedir.
- Etik ve ahlak kavramlarını birbirinin yerine kullanımında Etik-Ahlak İkame Oranı % 48 olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, etik ile ilgili her 2 ifadeden biri ahlak kavramı ile betimlendiği ya da desteklendiği, bu durumun Türkiye kitlesinin analizi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Etik kelimesi yerine konulan, yani etik kavramının görevini en fazla karşılayabilecek ilk 3 kavram sırasıyla;

Kavram Kişilik İfadesi Karşılaşma Yüzdesi

Doğruluk Doğru Olmak %56,3

Adalet Adil Olmak %48,7

Dürüstlük Dürüst Olmak %51,0 oranları olarak ortaya çıkmaktadır.

- Ahlak (Ahlaklı Olmak) kavramı, bu sıralamaya 4.sıradan dâhil olmaktadır. Fakat eğitimli bilhassa üniversite / üzeri eğitimli bireyler ve ilk akla gelen kavramlar analiz edildiğinde, ahlaklı olma kişilik özelliğinin birçok kavramın yerine geçen ve genelleyici bir kavram olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. “Ahlaklı olma” özelliği yerine, ifade edilen alt kavramlara odaklanmanın önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir.

- Etik problemlere birebir rastlama açısından bölgeler incelendiğinde bilhassa Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde anlamlı derecede artış olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda özellikle, Ankara, Konya, Kırklareli, Kayseri ve İstanbul'da önemli etik sorunlar, yanı sıra Doğu Karadeniz bölgesini ifade eden Trabzon'da ise dikkat çeken etik problemlerde artışları tespit edilmiştir.
- Bireylerin yaşadığı yerin idari yapısı, bölgenin şehirleşme ve hatta büyükşehir olması ile etik sorunlarla karşılaşması arasında anlamlı ve yüksek bir ilişki tespit edilmiştir (%95). Buna kapsamda kırsal alanlarda yaşayan her 10 bireyden ancak 3 tanesi bu problemle haberdar iken, bu değer büyük şehirlerde yaşayan her 10 bireyin yaklaşık 8,5 tanesinde ortaya çıkmaktadır.
- Etik Kavramı 18 yaş üstü bireyler tarafından 4 farklı başlıkta tanımlanmaktadır. Ana başlıklar ve kapsadıkları etik alt kavramlar/ifadeler aşağıdaki tabloda şöyle yer almaktadır:

1. GRUP		2 GRUP	
Sorumlulukları yerine getirmek	Kurallara riayet etmek / uymak	Yalandan uzak durmak	İftira ve dedikodudan uzak durmak
Aile- yakın çevrenin menfaatlerine uygun hareket etmek	Çalışılan iş yerinin etik kurallarını uymak	Başkasının hakkını yememek	Doğruluk
Ülkenin – devletin menfaatini gözetmek	Çalışılan yerdeki ticari kurallara riayet etmek	Adil olmak / Adalet	Dürüstlük
Yasalara uygun hareket etmek	Çalışılan iş yerinin etik kurallarına uymak	Hak	Empati
Çalışılan iş yerinin, firmanın kurallarına uymak	Çalışılan iş yerinin çıkarlarını gözetmek		
Ahlaklı olmak	Toplumun kurallarına uymak		
3.GRUP		4. GRUP	
Paraya Değer Vermemek	Bencil Olmamak / Çıkar Sağlamamak	Rüşvet Vermek	Rüşvet Almak

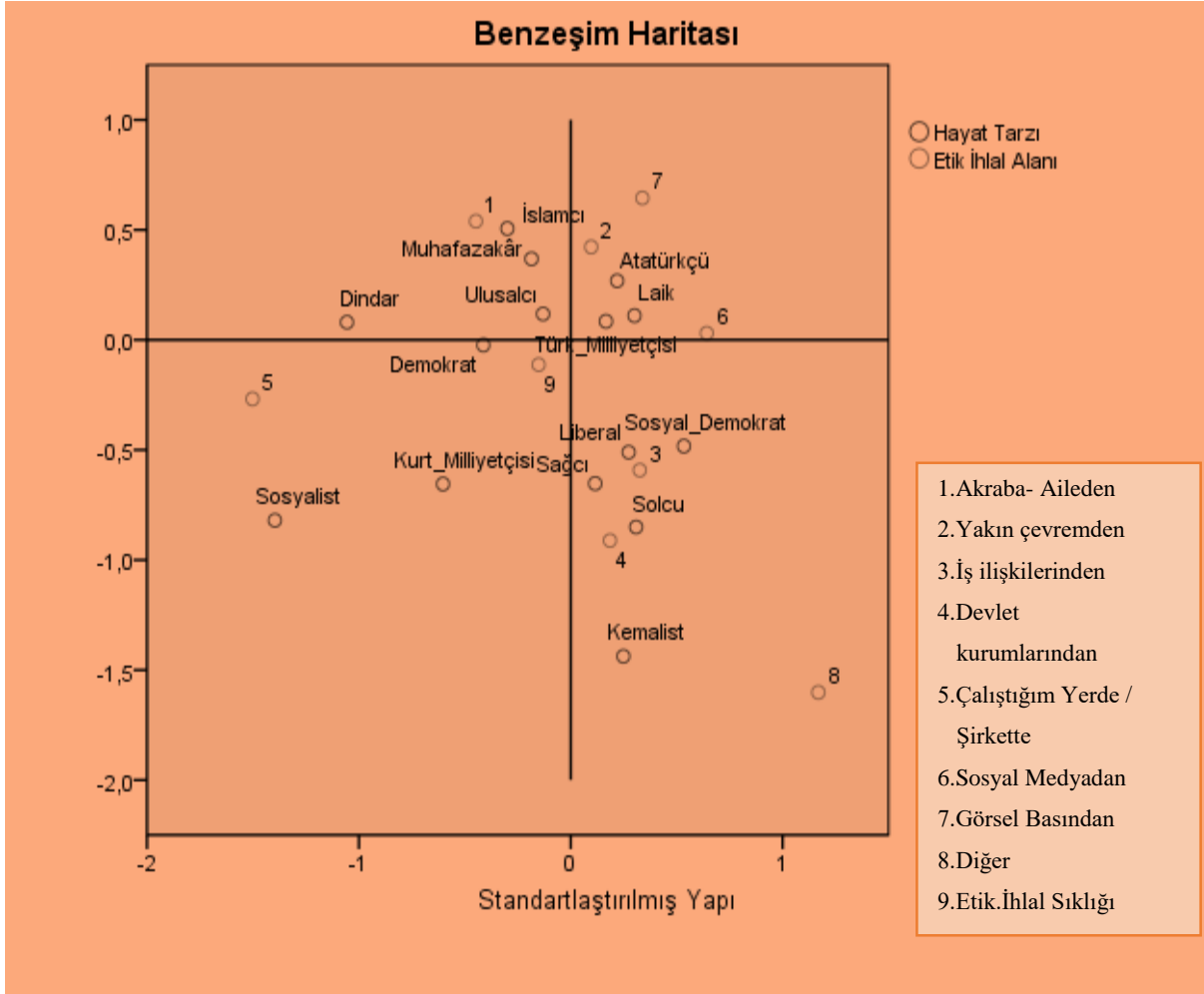
- Gruplar yukarıdaki tabloya bağlı kalınarak;
 1. Grup: Etik Düşünleri ya da Fonksiyoneller

2. Grup: Ahlak Düşkünleri ya da Duygusallar

3. Grup: Materyalistler ya da Bireyseller

4. Grup: Çıkarıcılar ya da Çıkar Temelliler şeklinde isimlendirilip, segmente edilebilir.

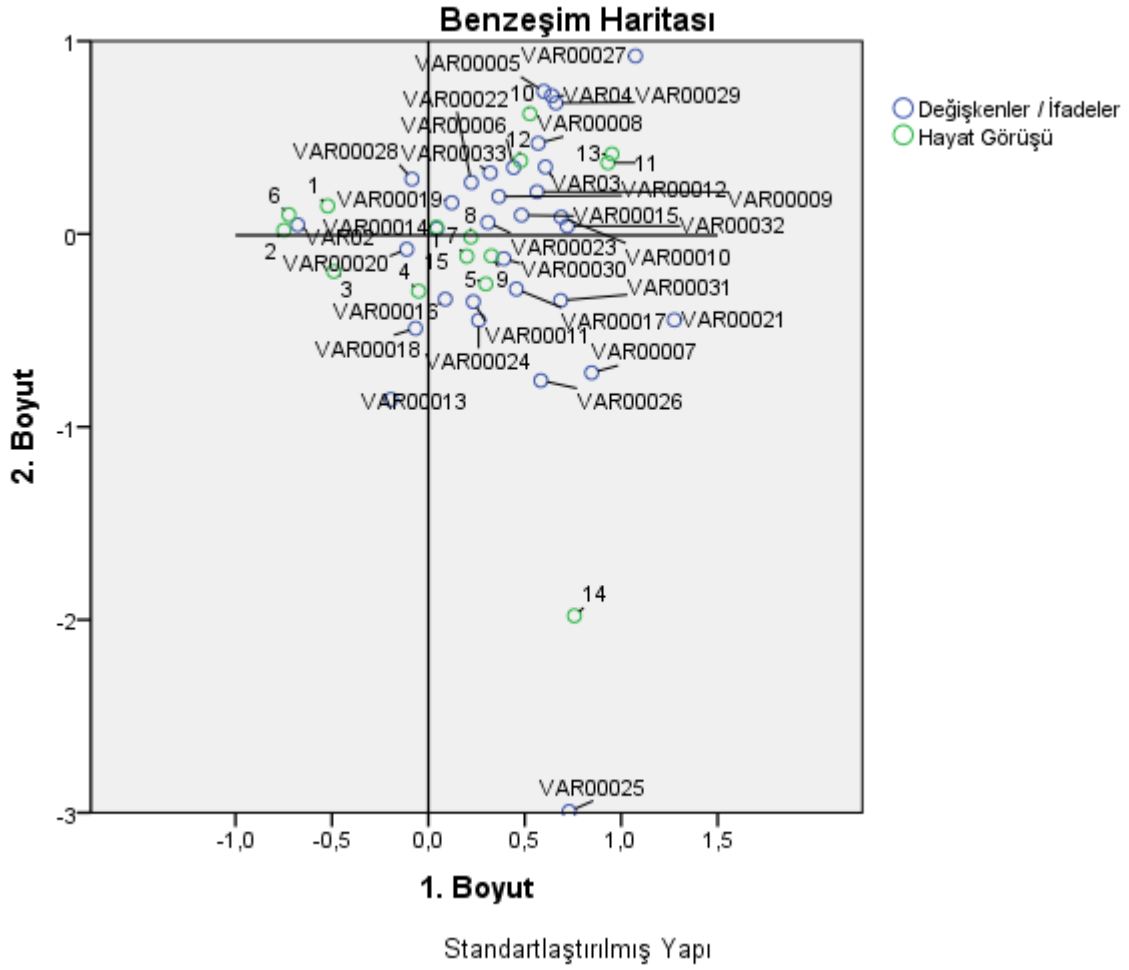
- Bu 4 farklı grup altında toplanan etik sorunların ortaya çıkmasında / yaşanmasında, birimlerine göre sosyal toplulukların etkilerinin olup olmadığı Regresyon analizi vasıtasıyla analiz edilmiştir.

- Elde edilen sonuçlardan hareketle Türkiye’de, etik sorunların ortaya çıkmasında “Devlet Kurumlarının Etkisi”nin 10,5 kat, bir bütün olarak medyanın 5,2 kat, akrabaların 4,9 kat, çalışılan işyerinin kurumsal yapısının 4,1 kat, iş arkadaşlarının tutum ve davranışlarının ise 2, 4 kat arttırıcı etkiye sahip olduğu hesaplanmıştır.

- Bir diğer incelemede ise, bireylerin etik ihlallerin ortaya çıkma sebeplerini tanımlamaları ile dünya görüşleri arasında %84 oranında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hemen ardından

yapılan benzeşim analizi sonucunda hangi neden ya da nedenlerin hangi dünya görüşüne sahip kişiler tarafından ifade edildiği incelenmiştir.

Tüm analiz ve değerlendirmeler sonucunda elde edilen, “Türkiye İnsanın Etik İhlal Nedenlerini Hayat Görüşlerine Göre Değerlendirmeleri” şöyledir:

Liberaller & Ulusalçılar: Çünkü;

1. Hukukun önemi düşük & hukuk bilgisi çok az
2. Anayasaya, yasal hakların kullanımına ait etkili ve verimli idari işleyişin yok, bu konuya ilişkin yeterli fikir yok.
3. Hukukun üstünlüğü yeterli düzeyde benimsenmiyor.
4. Hukuka güvenin azalması
5. Kısa yoldan ve pratik şekilde zengin olma istek ve eğilimi çok yüksek.

Türk Solcuları: Çünkü;

1. Yalan toplumda yaygın ve olumsuz etki yaratabileceği inancı yok denecek kadar az
2. Hukuka güvenin azalması
3. Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması
4. Kişisel suiistimallerin artış
5. Modernleşmek
6. Eğitimin yetersizliği
7. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar

Sosyalistler: Çünkü;

1. Temel hak özgürlüklerin anayasal yasal olarak zayıf olması
2. Hukuka güvenin azalması
3. Yalanın yaygınlaşması
4. İnanç temelli düşünceden uzaklaşmak
5. Şirketlerin tamamıyla kâra odaklanması
6. Firmaların-dükân-şirket ve kurum yöneticilerinin-patronların etik anlayışlarının azalması
7. Ailelerin bozulması

Sosyal Demokratlar: Çünkü;

1. Temel hak özgürlüklerin anayasa yasalara aykırı olacak şekilde sınırlandırılması
2. Temel hak özgürlüklerin anayasal yasal olarak zayıf olması
3. Muhafazakârlığın artışı
4. Modernleşmek
5. Avrupa'dan uzaklaşmak
6. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar

Atatürkçüler: Çünkü;

1. Hukukun üstünlüğünün yeterli düzeyde benimsenmemesi
2. Hukuka güvenin azalması
3. Yalanın yaygınlaşması
4. Medyanın yargı kararları üzerindeki etkisi
5. Kişisel suiistimallerin artışı
6. Muhafazakârlığın artışı
7. Modernleşmek
8. Eğitimin yetersizliği
9. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar
10. İnsan ilişkilerinin önemsiz hale gelmesi

Kemalistler: Çünkü

Tüm Mevcut Tanımların Dışında Kalan İfadeleri ve Çok Az Sayıda Olmak Üzere Belirtiyorlar

Laikler: Çünkü

1. Medyanın yargı kararları üzerindeki etkisi
2. Hukuka güvenin azalması
3. Kişisel suiistimallerin artışı
4. Muhafazakârlığın artışı
5. Modernleşmek
6. Avrupa'dan uzaklaşmak
7. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar

Muhafazakârlar: Çünkü

1. Vatandaşların anayasal yasal haklarını kullanımına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmaması
2. Hukukun üstünlüğünün yeterli düzeyde benimsenmemesi
3. İnanç temelli düşünceden uzaklaşmak
4. Allah korkusunun azalması

5. Ailenin öneminin azalması
6. Kişisel suiistimallerin artışı
7. İnsanlığın insan ilişkilerinin önemsiz hale gelmesi
8. Medyanın yargı kararları üzerindeki etkisi
9. Ailelerin bozulması

Dindarlar: Çünkü

1. Tek hedef ya da ana hedef para kazanmak
2. Dini inançların azalması
3. Allah korkusunun azalması
4. Yalanın yaygınlaşması
5. Firmaların, dükkân, şirket ve kurum yöneticilerinin patronların etik anlayışlarının azalması
6. Şirketlerin tamamıyla kâra odaklanması
7. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar

Kürt Milliyetçileri: Çünkü

1. Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması
2. Tek hedef ya da ana hedef para kazanmak
3. Medyanın yargı kararları üzerindeki etkisi
4. Firmaların, dükkân, şirket ve kurum yöneticilerinin patronların etik
5. Anlayışlarının azalması
6. Yalanın yaygınlaşması
7. Dini inançların azalması
8. Ailenin öneminin azalması

Türk Milliyetçileri: Çünkü

1. Para kendini var etme ya da tek güç kaynağı olarak görülüyor
2. Tek hedef ya da ana hedef para kazanmak
3. Hukukun üstünlüğünün yeterli düzeyde benimsenmemesi

4. Dini inançların azalması
5. Allah korkusunun azalması
6. Eğitimin yetersizliği
7. Şirketlerin tamamıyla kâra odaklanması

Türk Sağcıları: Çünkü

1. Medyanın yargı kararları üzerindeki etkisi
2. Yalanın yaygınlaşması
3. Muhafazakârlığın artışı
4. Ekonomik yapıda yaşanan zorluklar
5. Eğitimin yetersizliği

Türkiye 18 yaş üstü nüfusun % 7,4'ü gelir amaçlı olarak mevcut işine ilave ek iş yaptığı ve bu durumun 35-54 gibi en iktisaden en faal yaş grubunda ortaya çıktığı analiz edilmiştir. Bu grubun alt eğitim ile üst eğitim gruplarında belirginleşmesi de ayrı bir dikkat çekici durumdur. Buna göre söz konusu alt iki kitlede, temel ihtiyaçların karşılanması ve üst düzey yaşam standardının muhafazasının temel motivasyon olduğu söylenebilir. İç Anadolu bölgesi ise ek iş oranının yok denecek düzeyde olması ise bu bölgenin dikkatli analizine gerek duymaktadır.

Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de etik ve ekonominin etkileşimini anlamaktır. Bu amaçla konuya ilişkin argümanları daha güçlü veriler üzerine inşa etmeye yönelik olarak, kantitatif araştırmanın yanı sıra kalitatif araştırma da yapılmıştır. Kalitatif araştırma katılımcılarından elde edilen veriler, toplumda yerleşik olan etik anlayışa ve kavramın doğru ilişkilendirilmesine, eş deyişle bilinme ve içselleştirmeye ilişkin, oldukça sorunlu ve sorgulanmaya değer bir karmaşanın ve anlayışın var olduğunu ortaya koymaktadır. Etik kavramının diğer kavramlarla bağdaştırılmasına yönelik uygulama bile kendi başına, etik anlayışın içselleştirilememiş olduğunu göstermektedir.

Etik kavramı sıklıkla ahlak kavramı ile bağdaştırılmaktadır. Bu bağdaştırma, ekonomik düzlemde etiğin yerini tanımlarken doğrudan belirtilmese de bireysel etik, aile etiği, iş etiği gibi etik çeşitleri hakkında baskın bir şekilde ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de ahlak

anlayışı kişilerin bireysel davranış ve tutumlarıyla ilişkilendirilirken; etik kavramının toplumda birey bazında henüz tam anlamıyla yorumlanıp hayata dâhil edilemediğini göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, toplumda mevcut aile birimlerinde etik, ahlak, doğru-yanlış gibi kavramların net bir zemine oturmadığı, özellikle nesiller arası oluşan farkın, etik değerlerin aktarımı noktasında zorluklara neden olduğu görülmektedir. Bireylerin kendi düşüncelerinin, tutumlarının ve doğrularının altında yatan aile faktörü ile eğitim faktörü ciddiyle dikkate alınması gereken konular olarak ön plana çıkmaktadır.

Ebeveynler, genç aile üyelerine karşı gösterdikleri öğretim odaklı davranış nedeniyle, kendi sorumluluk alanlarında yer alan ve son derece kritik olan eğitim odaklı davranışı göz ardı etmektedir.

Benzer şekilde Türkiye’de mevcut eğitim sisteminde gençlerin öğretime odaklı yetiştirilmeleri ve bu sebeple eğitim kapsamındaki ekonomi, finansal okuryazarlık, etik gibi önemli ve toplumsal yaşamın olmazsa olmazlarını oluşturan konularda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, yapılacak eğitim-öğretim planlamalarının, sadece öğretim değil, aynı zamanda eğitim odaklı olması; bireylerin ve toplumların etik ve ekonomi gibi kendi gelişimi için hayati öneme sahip konularda da yeterli donanıma kavuşması gereği ortaya çıkmaktadır.

Eğitimin, bireylerde niteliği yüksek, kendisinden beklenen değerlendirme, davranış ve anlayış biçimlerinin geliştirilmesi süreci olduğu düşünülürse, yalnızca öğretim odaklı ve “öğretme fetişizmine” varacak düzeydeki anlayışın, toplumsal yapıya anlamlı katkıyı sağlamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mükemmel okullar, sınavlar, dereceler ve puanların, iyi insanın ortaya çıkmasını sağlayamadığı bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Araştırma, teknolojinin etik kavramını deforme eden, onun varlığını azaltıp, yokluğunu arttıran bir etkisi olduğunu da ortaya koymuştur. Bireysel ve toplumsal olarak ayak uydurulması artık bir zorunluluğa dönüşen teknolojilerin takibi, beraberinde birtakım bireysel ve toplumsal sorunlara da neden olduğu görülmektedir.

Gerek geleneksel gerekse sosyal medya kanalları, teknolojinin en gelişmiş, en ileri ve sürekli olarak güncellenen bir yansıması olduğu için, içeriklerinde de benzeri bir hızlı dönüşüm, tüketim ve üretim süreçleri yaşanmakta, bu da çoğu zaman etik değerlerin rahatlıkla görmezden gelinmesine neden olmaktadır.

Televizyon programlarında yer alan ve özellikle kadın programları olarak anılan gündüz kuşağı programları, çeşitli yarışmalar ve dizi filmler, içerik ve görsel bakımdan önemli etik ihlallere ortam sağlamaktadır. Türkiye genelinde geniş bir demografik yapıyı etkisi altına alan bu tür

geleneksel medya platformlarının içeriklerindeki bir düzenlemenin, kapsadığı alan, yayılım ve izleyenleri üzerindeki etkisi açısından oldukça işlevsel olabilecektir.

Özellikle bireysellik ve özgürlük vurgusuyla kurulan ve düzenlenen sosyal medya platformları, kullanıcılarını ve kullanıcıların etki ettiği kişileri etik davranışlardan uzaklaştırabilmektedir. Etik dışı davranışlar, ‘özgürlük’, ‘bireysellik’ gibi öğretilmiş fakat içselleştirilmemiş kavramlar adına normalleştirilmekte, bu normalleştirme sonucunda ise yalan haber, yalan reklamcılık, aşırılaşmış ifade ve davranış biçimleri, güven sarsıcı etik ihlaller olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin bireysel etik anlayışı da bundan etkilenmekte hatta baskın gücün, en çok bağırmanın, en güçlü görünenin dil, üslup, anlayış ve iş yapış biçimleri, toplumun dili, üslubu, anlayışı ve iş yapış biçimine dönüşmektedir. Her türden yönetici kademesinin, medyanın ve politika dünyasının sahip olması ve bunu da açık bir biçimde görünür kılarak uygulamada göstermesi gereken etik anlayışın, ekonomiye ve demokrasiye sağlayacağı katkı büyük olacaktır.

Araştırmada ‘eşitlik yoksa etik yoktur’ düşüncesinin oldukça yaygın olduğu görülmüştür. En önemli sorunlardan birinin artık yadsınamayacak, üstü örtülemeyecek, göz ardı edilemeyecek boyuta gelen eşitsizliklere tanık olmak, maruz kalmak ve mağduru durumuna düşmek olduğu anlaşılmaktadır. Toplumun yoğun olarak hissettiği, tanık olduğu, duyduğu ve bir inanca dönüşmüş olan “hakkaniyetsizlik”, etik dışı olmakla birlikte, hakkaniyetsizliği üretenlerin de iş ve ekonomi dünyasının profesyonelleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik kazancı, sürdürülebilirliği ve sadece bireysel menfaatleri için etik ihlaller yaparak gündelik hayatını devam ettiren kişilerin, bunu artık normalleştirilmiş bir şekilde yapar hale gelmeleri, toplumsal güveni ve eşitliğe olan inancı köklü şekilde sarsmıştır, sarsmaktadır ve daha da artan dozlarda sarsacak görünmektedir. Hiçbir bedel ve yaptırımın olmaması, her tür etik ihlalin daha da normalleştirilmesine ve olması gereken buymuş gibi bir görünümün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hem eşitlik kavramının uygulanabilmesi hem de etik değerlerin doğru çizgiler üzerinde ilerleyebilmesi için önce ihlallerin karşılık bulması gerekmektedir.

Ekonomik refah seviyesindeki artışın, toplumun yönetime, çevresine ve kendisine olan güveni ve etik değerleri önemsemesiyle mümkün olabileceği, esasen bu araştırmanın verilerinin derinlikli analiz edilmesi durumunda açıkça görülmektedir. Yapılan birçok diğer araştırma da bu görünümü destekler niteliktedir. Şu döngü, ekonomik gelişmişlik seviyesine erişememiş ülkeler için kendi içerisinde sürekli tekrarlanmaktadır: ***Etik değerleri takip etmeyen toplulukların ekonomisi gelişemez; ekonomisi gelişmemiş ülkelerde de etik değerlere bağlılık söz konusu değildir.*** Bu döngüyü kırmak için gösterilecek her türlü çaba, sadece Türkiye’nin

gelişmesi için değil, ülke çatısı altında bulunan tüm kurumlar, kuruluşlar, topluluklar, şirketler ve en önemlisi bireylerin huzur ve refahı için kritik öneme sahiptir.

Araştırmada etik kavramının bireysel olarak anlamlandırılmasında farklılıklar yaşansa da görülen o dur ki toplumun içinde bulunduğu ekonomik düzendeki dengesizlik, bireyleri kolayca etik ihlallere yöneltmektedir. Ekonomik kalkınma için, etik anlayışa sahip yönetim düzeninin yanı sıra, ihlal durumunda gelişmiş bir sosyal adalet sistemine de ihtiyaç bulunmaktadır.

Araştırmaya göre, etik tutumun ekonomiye olan etkisi, etik anlayışındaki farklılıklara rağmen, belirgin bir şekilde kendisini ekonominin günlük işleyişinde göstermektedir. Bu etki ekonomi – etik algısı anlamında birbirleriyle düzey, içselleştirme, işleyiş ve gelişmişlik boyutlarında paralellik arz etmektedir. Ahlak ve etik arasındaki farkın bilgisine sahip olan katılımcı sayısı çok az olmakla birlikte, var olan etik sorunların bireylerin kendi bakış açılarına bağlı olarak, yaşadıkları ülkenin ekonomik şartları ile şekillendiği kanıtlanmıştır.

Türkiye’de etik ve ekonomi üzerine olan etkiler ile ilgili yapılan araştırmaların artması, ekonomik yapının temellerini geliştirmek için önemli, değerli ve bir gereklilik olarak görülmelidir. Toplumların bireysel etik anlayışlarının içselleştirilerek gelişmesi ve hayata geçebilmesi için gerekli olan eğitim ve öğretimin yeniden yapılandırılması, başta medya olmak üzere mesleki etik ilkelerin bir kez daha belirlenerek işlevsellik kazandıracak mekanizmaların hayata geçirilmesi ve en önemlisi de toplumsal adaletin inşa edilmesidir.

